

Pol Taf

Tajna
**USPEŠNE
DECE**

**ISTRAJNOST, ZNATIŽELJA
I SKRIVENA SNAGA
KARAKTERA**

Prevela
Ksenija Vlatković

■ Laguna ■

Naslov originala

Paul Tough

HOW CHILDREN SUCCEED

Copyright © 2012 by Paul Tough

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Elingtonu, koji najviše voli
slikovnice o kiperima.*

SADRŽAJ

Uvod.	9
1. Kako da se doživi neuspeh (i kako da se izbegne) .	29
2. Kako da se izgradi karakter.	95
3. Kako da se razmišlja	171
4. Kako da se uspe	229
5. Bolji put	267
Reč zahvalnosti.	297
O autoru.	301

UVOD

U leto 2009, nekoliko nedelja pošto se rodio moj sin Elington, proveo sam dan s predškolicima u jednom mestu u državi Nju Džersi. Između ta dva događaja nije postojala nikakva veza – u sobu 140 Osnovne škole Red Benk nisam došao kao zainteresovani novopečeni otac, već kao novinar koji pokušava da razume šta se tu dešava. Ono što sam tamo video nije se na prvi pogled razlikovalo od bilo koje druge predškolske grupe. Jarkožuti zidovi od betonskih blokova; kraj bele table američka zastava. Svud unaokolo četvorogodišnjaci, koji rado učestvuju u uobičajenim vrtičkim aktivnostima: gradili su kule od lego koc-kica, vozili kamione preko peskovitih podloga i zajedno sastavljali slagalice. No kako je dan odmicao, primetio sam da se u sobi 140 događa zapravo nešto veoma neobično i mada je to bilo nenametljivo, nije se moglo prenebregnuti. Za početak, deca su bila izrazito mirna i poslušna. Tog

dana nije bilo plača, ružnog ponašanja, besnih ispada, tuče. Još čudnije je bilo što se vaspitačica, mlada tamnokosa gospođica Leonardo, uopšte nije trudila da zavede red, niti je otvoreno uticala na dečje ponašanje. Nije ih opominjala, ali im nije davala ni zlatne zvezdice, niti ih je isključivala iz igre ili hvalila u stilu: „Kiliene, tako treba da se pazi!“ – dakle, lepo ponašanje nije bilo nagrađivano, ali ni loše kažnjavano.

Deca u sobi 140 pohađala su program nazvan *Oruđa uma*, relativno nov plan rada vrtića i predškolskih grupa, za koji su zaslužna dva denverska pedagoga, zastupnika nestandardne razvojne teorije. Danas se u Sjedinjenim Državama u većini grupa kod mlađe dece razvija niz specifičnih ranih akademskih veština, mahom potrebnih za razumevanje pročitaneog teksta i za računске operacije. U programu *Oruđa uma* akcenat se pak ne stavlja na čitanje i učenje matematike. Sve aktivnosti u njemu osmišljene su tako da se deci pomogne da ovladaju sasvim drukčijim veštinama: da obuzdavaju svoje impulse, da zadrže pažnju na zadatku kojim se bave, da odole spoljašnjim uticajima i izbegnu mentalne zamke, da upravljaju svojim osećanjima, da uredе misli. Tvorci programa *Oruđa uma* uvereni su da će ove sposobnosti, koje su obuhvatili zajedničkim imenom *samoregulacija*, mnogo više pomoći deci da postignu dobar uspeh u prvom razredu i kasnije u školi nego tradicionalni skup ranih akademskih veština.

U okviru programa *Oruđa uma* deca usvajaju razne tehnike, trikove i navike koji će im pomoći da zadrže misli na pravom koloseku. Uče da koriste „unutrašnji govor“: kad se nađu pred teškim zadatkom (na primer, da napišu

slovo W), korak po korak tiho podsećaju sebe šta treba da urade (*crta dole, pa gore, opet dole, pa gore*). Koriste i takozvane medijatore: predmete koji ih podsećaju koja je njihova uloga u određenoj aktivnosti (kod čitanja u paru, recimo, jedno dete dobija karticu sa slikom usta, a drugo sa slikom uveta da bi se znalo na koga je red da čita a na koga da sluša). Svakog jutra deca prave plan igre, tačnije, na posebnim listovima opisuju ili crtaju aktivnosti kojima će se tog dana baviti: *Ja ću da vozim vozic; Ja ću da vodim lutkice na plažu*. Priličan broj sati posvećuje se „ozbiljnoj dramskoj igri“: razrađujući složene, izmišljene scenarije, deca, po mišljenju tvoraca ovog programa, uče kako da poštuju pravila i regulišu nagone.

Dok sam posmatrao decu iz sobe 140, razume se da sam hvatao sebe kako razmišljam o Elingtonu, sićušnom obliku života koji je već gugutao, podrigivao i cvileo četrdesetak kilometara severnije, u našem stanu na Menhetnu. Bio sam svestan da mu želim srećan i uspešan život kad odraste, ali nisam tačno znao ni šta pod tim podrazumevam niti kako da mu moja supruga i ja to omogućimo. I nisam bio jedini roditelj koga to grize. Elington je došao na svet u posebno uznemirujućem trenutku za američko roditeljstvo. A osećaj uznemirenosti pogotovu je bio naglašen u gradovima poput Njujorka, gde jagma za prazno mesto u omiljenom vrtiću poprima razmere gladijatorske borbe. Nacionalno takmičenje za što ranija akademska postignuća dece nedavno su dvojica ekonomista s Univerziteta u Kaliforniji prozvali Trkom švrca, i čini se da ona počinje sve ranije i da su pravila sve surovija. Dve godine pre nego što će se Elington roditi, Lanac

centara za učenje Kumon iz Njujorka ustupio je franšizu za otvaranje prvog Malog Kumona, u kome mališani već od druge godine po čitavo pre podne ispunjavaju radne listiće i uče da prepoznaju slova i brojeve. „Najviše volimo trogodišnjake“, kazao je reporteru *Njujork tajmsa* glavni finansijski rukovodilac Kumona. „Ali ako su skinuli pelene i mogu da sede mirno petnaest minuta dok rade s našim vaspitačima, primićemo ih.“

Elington će rasti u kulturi obojenoj stanovištem koje bismo mogli nazvati kognitivnom hipotezom: retko ćete čuti da to neko kaže naglas, ali većina ljudi veruje da u današnje vreme uspeh zavisi pre svega od kognitivnih sposobnosti – to je pamet koju mere testovi inteligencije, a čine je umeća kao što su prepoznavanje slova i reči, računanje i otkrivanja obrazaca – a najbolji način da se one razviju jeste da se upregnu što više i što ranije. Budući da je kognitivna hipoteza postala opšteprihvaćena, često se zaboravlja da je reč o relativno skorašnjem izumu. Moguće je čak odrediti trenutak kad je doživela svoj sadašnji uspon, a to je nakon izveštaja Korporacije Karnegi *Polazne tačke: Kako izaći u susret potrebama najmlađe dece* iz 1994. godine. Objavljivanje tog izveštaja bio je znak da se podigne uzbuna zbog manjkavog kognitivnog razvoja dece u našoj državi. Nevolja je u tome, navodi se u izveštaju, što deca u prve tri godine života nisu dovoljno kognitivno stimulisana – delimično i zbog toga što je sve više samohranih roditelja i zaposlenih majki – i stoga u vrtić stižu nespremna za učenje. Radi zabrinutih roditelja pokrenuta je čitava proizvodnja edukativnih igračaka za decu mlađu od tri godine, a sve podstaknuto navedenim izveštajem.

Milijarde dolara potrošene su na slikovnice, prostirke za igru, video-kasete i DVD-ove za male Ajnštajne.

Karnegijevi nalazi i radovi nadahnuti njima snažno su uticali i na smer javnog delovanja, jer su se i zakonodavci i dobročinitelji složili da deca koja žive u nepovoljnim okolnostima kasne u razvoju još od najranijeg uzrasta zbog nedovoljne kognitivne vežbe. Psiholozi i sociolozi izneli su dokaze o povezanosti obrazovnog podbacivanja siromašne dece i nedostatka verbalne i matematičke stimulacije u kući i u školi. U jednom od najpoznatijih ispitivanja (o kome sam pisao u svojoj prvoj knjizi *Treba dati sve od sebe*) razvojni psiholozi Beti Hart i Tod R. Rizli još od osamdesetih godina prošlog veka pažljivo su pratili razvoj četrdeset dvoje dece iz porodica stručnjaka, radnika i korisnika socijalne pomoći koji žive u Kansas Sitiju. Ovo dvoje naučnika utvrdilo je da u odgoju dece postoji jedan ključni faktor koja određuje njihovo kasnije postignuće u životu: broj reči koje u najranijem uzrastu nauče od roditelja. Oni su čak izbrojali da roditelji stručnjaci upute svojoj deci do treće godine trideset miliona reči; za to isto vreme deca roditelja koji primaju socijalnu pomoć čuju svega deset miliona reči. I upravo u toj razlici, zaključili su Beti Hart i Tod R. Rizli, krije se koren kasnijeg neuspeha siromašnije dece i u školi i u životu.

Neosporno je da kognitivna hipoteza nije bez osnova tako ubedljiva. Svet koji se njom objašnjava potpuno je uređen, ohrabrujuće pravolinijski, savršen primer da sve što uneseš *ovde* na kraju izađe *onde*. Dete koje pročita manje knjiga kod kuće kasnije će slabije čitati; ako nauči manje reči od roditelja, docnije će mu rečnik biti oskudniji;

ukoliko u Malom Kumonu provežba više radnih listića s brojevima, kasnije će imati bolju ocenu iz matematike. Ta korelacija ponegde se čini gotovo komično precizna: Hartova i Rizli izračunali su da bi dete iz porodice prima-laca socijalne pomoći moralo posvećeno učiti jezik tačno četrdeset jedan sat nedeljno da bi ovladalo istim brojem reči kao i dete iz radničke porodice.

A onda je u protekloj deceniji, a posebno u nekoliko poslednjih godina, potpuno nov krug ekonomista, peda-goga, psihologa i neuronaučnika počeo da obelodanjuje dokaze koji uzdrstavaju mnoge pretpostavke kognitiv-ne hipoteze. Za razvoj deteta, tvrde oni, nije presudna količina informacija koje ćemo mu nagurati u mozak u prvim godinama života. Najvažnije je da podstaknemo razvoj sasvim drukčijeg skupa kvaliteta, među kojima su upornost, samokontrola, znatiželja, savesnost, istrajnost i samopouzdanje. Ekonomisti ih nazivaju nekognitivnim sposobnostima, psiholozi crtama ličnosti, a mi ostali ih najčešće vidimo kao karakter.

Postoje veštine za koje je potpuno održiva prosta raču-nica što se nalazi iza kognitivne hipoteze – da bi se raz-vila neka sposobnost, važno je početi s radom što *ranije* i vežbati što *više*. Želite li da popravite slobodno bacanje, svakako ćete brže napredovati ako svakog popodneva ubacite loptu u обруč dvesta puta umesto dvadeset. Uko-liko ste čak četvrtog razreda, sigurno ćete bolje čitati ako preko raspusta pročitate četrdeset knjiga a ne samo četiri. Pojedine veštine su zapravo prilično mehaničke. Priča se, međutim, usložnjava kad se prebacimo na razvoj nešto finijih odlika ljudske ličnosti. Nećemo se ništa lakše nositi

s razočaranjima ako ih budemo satima predano doživljavali. I deca nemaju manju potrebu za saznanjem samo zato što im niko nije od najranijeg uzrasta trenirao znatiželju. Sticanje ili gubitak ovih sposobnosti svakako nisu posledica slučajnosti – psiholozi i neuronaučnici su u poslednjih nekoliko decenija uradili dosta na rasvetljavanju njihovog porekla i razvoja – ali mehanizmi jesu složeni, nepoznati i često vrlo tajanstveni.

Ovo je knjiga o jednoj ideji, ideji koja se polako izbistrava i koja dobija zamah u učionicama, klinikama, laboratorijama i amfiteatrima širom zemlje i sveta. Prema ovom novom pravcu razmišljanja, shvatanje dečjeg razvoja prihvaćeno već nekoliko godina počiva na rđavim osnovama. Usredsredili smo se na pogrešne sposobnosti i veštine naše dece i otud pogrešno pristupamo njihovom negovanju i razvijanju. Verovatno je preuranjeno proglasiti ovo novom školom mišljenja. Istraživači koji doprinose proširenju ovog korpusa novih saznanja uglavnom rade nezavisno. Ipak, sve je češći slučaj da ovi naučnici i pedagozi nalaze jedni druge, prevazilazeći granice svojih akademskih disciplina. A tvrdnja koju zajednički uobličavaju mogla bi promeniti ne samo način na koji odgajamo decu već i to kako uređujemo škole i razvijamo sigurnosnu socijalnu mrežu.

Ako i postoji jedan čovek koji je u čvorištu ove nove interdisciplinarne mreže, to je onda Džejms Hekman, ekonomista s Univerziteta u Čikagu. Hekman ponajmanje liči na predvodnika struje koja opovrgava nadmoć kognitivnih sposobnosti. On je slika i prilika akademskog

intelektualca s debelim naočarima i nezamislivo visokim koeficijentom inteligencije, koji u džepu na košulji uvek drži gomilu hemijskih olovaka. Odrastao je u Čikagu četrdesetih i pedesetih godina prošlog veka, a otac mu je bio niži rukovodilac u fabrici mesnih prerađevina. Iako njegovi roditelji nisu završili koledž, veoma rano su uočili da im sin neobično zrelo razmišlja. Hekman je sa osam godina progutao očev primerak popularne knjige za samopomoć *Kako obogatiti rečnik za trideset dana*, a s devet godina je ušparao sitninu i naručio *Matematiku za praktičnog čoveka*, koja se reklamirala na poledini stripa. Ispostavilo se da Hekman ima kliker za matematiku i da više od svega i svačega voli da rešava jednačine. Kao tinejdžer je iz zabave napamet svodio višecifrene brojeve na najmanji prost broj – što matematičari zovu razlaganjem brojeva na proste činioce. Ispričao mi je da je sa šesnaest godina razložio na proste činioce i broj svog socijalnog osiguranja čim mu je stigao poštom.

Hekman je postao profesor ekonomije prvo na Univerzitetu Kolumbija, potom i na Univerzitetu u Čikagu, a 2000. godine dobio je Nobelovu nagradu iz ekonomije za složenu statističku metodu koju je izumeo sedamdesetih godina prošlog veka. Hekman je među kolegama čuven po poznavanju ekonometrije, jednog posebno tajanstvenog oblika statističke analize koji uglavnom razumeju samo drugi ekonometričari. Slušao sam nekoliko Hekmanovih predavanja za postdiplomce i mada sam se svojski trudio da ga pratim, najveći deo onoga što je pričao bio je potpuno nerazumljiv za laika poput mene, a zbog zbunjujućih jednačina i termina kao što su *Leontijevljeve generalizovane*

funkcije i *Hiks–Sluckova elastičnost supstitucije*, neodoljivo sam želeo da spustim glavu na sto i da odremam.

I dok su Hekmanove tehnike možda teško pojmljive, teme koje su u centru njegove pažnje veoma su jasne. Iako dobitnik Nobelove nagrade, Hekman svoj uticaj i slavu nije iskoristio da zacementira poziciju u svojoj struci već se otisnuo u nove oblasti o kojima je jedva nešto znao, oblasti kao što su psihologija ličnosti, medicina i genetika. (Na svojim pretrpanim policama drži između dve debele knjige iz istorije ekonomije i primerak *Genetike za tupane.*) Od 2008. godine Hekman posećuje zatvorene konferencije na kojima ekonomista ima isto koliko i psihologa, a cilj je da svako na svoj način doprinese nalaženju odgovora na zajednička pitanja: Koje sposobnosti i crte ličnosti utiču na postizanje uspeha? Mogu li se one razviti još u detinjstvu? Postoje li načini da se popravi uspeh kod dece?

Hekman nadgleda grupu od dvadesetak diplomaca i istraživača, uglavnom stranaca, rasutih u nekoliko zgrada studentskog naselja Univerziteta u Čikagu; oni svoje pleme, samo dopola u šali, nazivaju Hekmanlendom. Svi su uvek uključeni u nekoliko zajedničkih projekata istovremeno, a kad priča o svom radu, Hekman skače s teme na temu, podjednako nestrpljiv da pomene i ispitivanje majmuna u Merilendu, i posmatranje blizanaca u Kini, i saradnju s jednim filozofom, koji sedi u kancelariji malo dalje od njegove, a s kojim traga za pravim poreklom vrlin. (Jednom sam u razgovoru zamolio Hekmana da mi objasni šta povezuje sve te različite niti istraživanja. Po završetku razgovora se asistentkinja, koja je pošla da me

isprati, okrenula na vratima kancelarije i rekla mi: „Ako vi otkrijete, javite nam.“)

Hekman je, inače, promenio kurs svoje karijere posle istraživanja koje je sproveo krajem devedesetih godina prošlog veka o programu *Razvoj opšteg obrazovanja*, poznatijeg kao program GED (*General education program*). To je u ono vreme bio sve omiljeniji način da se deci koja su napustila srednju školu pruži prilika da steknu diplomu ekvivalentnu srednjoškolskoj. Mnogi su krugovi doživeli ovaj program kao način da se izjednače snage na polju akademskog obrazovanja i da se učenicima teškog materijalnog stanja i pripadnicima manjina, a koji mnogo češće odustaju od srednje škole, otvori još jedan put do koledža.

U osnovi programa razvoja opšteg obrazovanja bila je jedna od verzija kognitivne hipoteze: verovalo se da škola razvija kognitivne sposobnosti, a da srednjoškolska diploma jemči da je cilj postignut. A ako tinejdžer odista poseduje znanje i kefalo da stigne do diplome srednje škole, zašto bi onda gubio vreme da je stvarno i *završi*? Dovoljno je da mu se testom izmere znanje i kognitivne sposobnosti i država će potvrditi da je on i zakonski završio srednju školu, te da je, poput svakog drugog maturanta, spreman da se upiše na koledž ili da odabere bilo koji drugi pravac u životu za koji je uslov završena srednja škola. Zamisao je privlačna, posebno za one mlade ljude koji mrze srednju školu, i program je od pedesetih godina prošlog veka, kad je i uveden, brzo rastao. Doživeo je vrhunac 2001. kada je preko milion mladih ljudi polagalo ovaj test, a od petoro *svršenih* srednjoškolaca najmanje jedan je stekao

svedočanstvo da je uspešno prošao kroz ovaj program. (Danas je to svaki sedmi.)

Hekmana je zanimalo da pobliže ispita pretpostavku da su mladi ljudi koji su stekli pomenuto svedočanstvo podjednako spremni da nastave akademsko obrazovanje kao i ostali svršeni srednjoškolci. Analizom podataka iz nekoliko velikih nacionalnih baza ustanovio je da je ova premisa potpuno ispravna u mnogim važnim aspektima. Sudeći prema rezultatima na testovima postignuća, koji inače visoko koreliraju s koeficijentom inteligencije, deca koja su stekla ovo uverenje nisu ništa manje bistra od ostalih maturanata. Međutim, kad je Hekman ispitaio njihov put kroz više obrazovanje, utvrdio je da ona *ni najmanje ne liče* na svršene srednjoškolce. Samo tri posto dece koja su stekla ovo uverenje, ustanovio je Hekman, studiralo je u dvadeset drugoj godini na četvorogodišnjem koleđžu ili je prethodno završilo neku višu školu, u poređenju sa 46 posto svršenih srednjoškolaca. A kad je proverio razne druge važne podatke o njihovom životu – godišnje prihode, stopu nezaposlenosti, stopu razvoda, upotrebu nedozvoljenih supstanci – ispostavilo se da se mladi ljudi koji su dobili ovo uverenje ni po čemu ne razlikuju od dece koja su napustila srednju školu, uprkos tome što su naknadno stekli ovaj navodno punovažni dokument i uprkos tome što su, barem u proseku, znatno bili inteligentniji od dece koja prekinu školovanje.

S tačke gledišta obrazovne politike ovaj nalaz je važan mada neprijatan: dugoročno gledano, program razvoja opšteg obrazovanja kao način da se korisnicima obezbedi bolji život u suštini je izgleda bio promašaj. Ako ni zbog

čeg drugog, a ono stoga što je u celini *negativno* delovao na mlade ljude jer ih je navodio da napuštaju srednju školu. No Hekman je u ovim rezultatima video i neobičnu intelektualnu zagonetku. I on je, kao i većina ekonomista, bio uveren da je kognitivna sposobnost faktor koji najpouzdanije predskazuje kakav će život osoba voditi. Sad je pak otkrio grupu ljudi – korisnike ovog programa – koji i uprkos dobrim rezultatima na testu loše prolaze u životu.

Za postavljanje tačne jednačine, zaključio je Hekman, potrebno je uključiti i psihološke osobine bez kojih maturanti ne mogu završiti srednju školu. Ispostavlja se da su te iste osobine – istrajnost u završavanju dosadnog zadatka čak i kad on ne donosi nagradu; sposobnost da se odlaže zadovoljstvo; poštovanje zadatog plana – važne i na koledžu, i na radnom mestu, ali i u samom životu. U jednom svom radu Hekman piše: „Program *Razvoj opšteg obrazovanja* nehotice je postao test koji iz grupe dece koja odustaju od srednje škole izdvaja one bistre, ali lenje i nedisciplinovane.“ Vlasnici ovog svedočanstva, napisao je, „jesu oni ‘pametnjakovići’ što ne umeju da razmišljaju unapred, da istraju u onome što rade ili da se prilagode okruženju.“

No samo ispitivanje ovog programa nije omogućilo Hekmanu da odgonetne može li se pomoći deci da razviju te takozvane fine sposobnosti. Potraga za odgovorom na to pitanje dovela ga je, pre gotovo čitave decenije, do Ipsilentija u Mičigenu, starog industrijskog grada zapadno od Detroita. Tamo je sredinom šezdesetih godina prošlog veka, na samom početku rata protiv siromaštva, grupa razvojnih psihologa i pedagoga izvela eksperiment u kome

je od roditelja s niskim primanjima i niskim koeficijentom inteligencije iz crnačkih naselja tražila da svoje trogodišnjake i četvorogodišnjake prijave u ustanovu „Predškolic Perić“. Deca su potom nasumice podeljena u eksperimentalnu i kontrolnu grupu. Deca iz eksperimentalne grupe primljena su u „Predškolic Perić“, u kome je sproveden izuzetno kvalitetan dvogodišnji predškolski program, dok su deca iz kontrolne grupe bila prepuštena sama sebi. Istraživači su potom nastavili da prate ovu decu – ali ne godinu ili dve dana, već nekoliko decenija, u okviru longitudinalnog ispitivanja, koje će trajati do kraja njihovog života. Ispitanici su danas zagazili u petu deceniju, što znači da su istraživači imali prilike da utvrde kakav je učinak program imao i u njihovom odraslom dobu.

Projekat „Predškolic Perić“ poznat je u krugovima onih koji se bave društvenim naukama i Hekman je sporadično nailazio na njega nekoliko puta u karijeri. Taj je eksperiment oduvek smatran donekle neuspelim dokazom delotvornosti intervencija u ranom detinjstvu. Deca koja su radila po ovom programu postizala su znatno bolje rezultate na kognitivnim testovima dok su pohađala predškolsku ustanovu i godinu ili dve nakon toga, ali efekti su bleđeli i već u trećem razredu koeficijent inteligencije dece iz eksperimentalne grupe izjednačio se s koeficijentom dece iz kontrolne grupe. No kad su Hekman i drugi istraživači proverili dugotrajne rezultate programa „Perić“, nalazi su mnogo više obećavali. Istina je da se kod dece iz „Perića“ nije trajno održalo povećanje koeficijenta inteligencije, ali *nešto* značajno ipak se dogodilo u predškolskoj ustanovi i, šta god to bilo, nastavilo je povoljno da deluje

narednih nekoliko decenija. Za razliku od dece iz kontrolne grupe, „Perijevi“ predškolci su uglavnom završavali srednju školu, s dvadeset sedam godina mahom su imali posao, u četrdesetoj zarađivali preko dvadeset pet hiljada dolara godišnje, retko kad su završavali u zatvoru ili živeli od socijalne pomoći.

Kad je malo dublje začepkao po podacima iz ispitivanja o „Perijevom“ programu, Hekman je ustanovio da su šezdesetih i sedamdesetih godina istraživači prikupili još neke informacije o deci, informacije koje nikad nisu bile analizirane: nastavnici iz osnovne škole ocenjivali su vladanje i socijalni razvoj i dece iz eksperimentalne grupe i dece iz kontrolne. U okviru prve stavke trebalo je odrediti koliko često dete psuje, laže, krade, odsustvuje s časa ili kasni; u drugoj je trebalo proceniti nivo učenikove znatiželje i njegov odnos prema ostalim đacima i nastavnicima. Hekman je ove odlike prozvao *nekognitivnim sposobnostima*, zato što su bile sasvim različite od koeficijenta inteligencije. Posle trogodišnje brižljive analize Hekman i njegovi istraživači potvrdili su da se nekognitivnim faktorima, kao što su znatiželja, samokontrola i socijalna pokretljivost, može objasniti najmanje dve trećine svih dostignuća koja su deca postigla zahvaljujući „Periju“.

Drugim rečima, projekat „Predškolic Perija“ uticao je potpuno drukčije na decu nego što se iko nadao. Dobrodušni pedagozi koji su smislili ovaj program šezdesetih godina verovali su da će njegovom primenom povećati inteligenciju dece iz porodica s niskim primanjima; i oni su se, kao i svi drugi, nadali da će tako pomoći siromašnoj deci da uspeju u Americi. Prvo iznenađenje bilo je

to da njihov program ne podiže dugoročno koeficijent inteligencije, mada popravlja ponašanje i socijalne veštine. Drugo iznenađenje bilo je da je i to dragoceno – ispostavilo se da su i te veštine kao i crte ličnosti koje one odražavaju očigledno veoma mnogo pomogle deci iz Ipsilentija.

Dok sam se za potrebe pisanja ove knjige obaveštavao o uspehu i sposobnostima, dosta sam razgovarao s ekonomistima, psiholozima i neuronaučnicima, od kojih su mnogi prilično blisko povezani s Džejsom Hekmanom. Ali njihova istraživanja su me kupila, oživela su i dobila smisao tek kad sam u isto to vreme počeo da prikupljam podatke o toj temi na sasvim drugim mestima, po državnim školama, dečjim klinikama i restoranima brze hrane, gde sam upoznao mlade ljude čiji su mi životi, na ovaj ili onaj način, dali slikovit odgovor na složeno pitanje koja deca uspevaju u životu i zašto.

Uzmite, recimo, Kevunu Lermu. Kad sam je upoznao u zimu 2010. godine, živela je u južnom delu Čikaga – nedaleko od studentskog naselja Univerziteta u Čikagu, gde je, kakva slučajnost, Hekman sedeo po čitav dan. Kevuna se rodila pre sedamnaest godina u južnom delu grada, u bedi, a njena majka je još kao tinejdžerka rodila jednu devojčicu, Kevuninu stariju sestru. Kevunino detinjstvo bilo je puno trzavica i seljakanja. Još kao beba preselila se s majkom i sestrom prvo u Misisipi, pa u Minesotu, a onda su se vratile u Čikago jer je njena majka lutala iz jedne veze u drugu i upadala iz nevolje u nevolju. Kad bi stvarno zagustilo, porodica je provodila dane u

svratištima ili se šetala od kuće do kuće svojih prijatelja, gde su spavale na kaučima. Ponekad bi Kevunina prabaka uzela devojčice kako bi Kevunina majka pokušala da na miru sredi svoj život.

„Nisam ni imala pravu *porodičnu* porodicu“, kazala je Kevuna prvi put kad smo razgovarali. Sedeli smo u kafe-teriji blizu Kenvuda. Bilo je to usred surove čikaške zime i prozori su se potpuno zamaglili. Tamnoputa Kevuna, s krupnim, duševnim očima i ravnom tamnom kosom, sedela je nagnuta napred i grejala ruke na šolji tople čokolade. „Nisam znala gde mi je dom, nisam imala oca, ponekad sam provodila vreme s bakom. Vladala je potpuna zbrka. Ludilo.“

Kevuna je kao mala mrzela školu. Nije naučila dobro da čita i u osnovnoj školi je iz razreda u razred sve slabije učila, uvaljivala se u nevolje, bežala s časova i odgovarala nastavnicima. U šestom razredu, kad je živela u okolini Mineapolisa, do polugodišta je nakupila sedamdeset dve opomene za loše ponašanje i zato su je prebacili u slabo odeljenje. Ni tu joj se nije dopadalo. Nekoliko nedelja pre kraja godine izbacili su je iz škole zbog tuče.

Pre nego što sam upoznao Kevunu, nekoliko godina sam prikupljao podatke o deci koja rastu u siromaštvu i naslušao sam se mnogo sličnih priča. Možda je svaka nesrećna porodica zaista nesrećna na svoj način, ali u porodicama koje po nekoliko generacija ne mogu da se iščupaju iz bede, obrazac je ponekad obeshrabrujuće sličan i podseća na začarani krug roditeljskog odsustvovanja ili zanemarivanja, zatajivanja školskog sistema i pogrešnih odluka. I znao sam kako se obično završavaju priče kao

što je Kevunina. Devojke koje tako provedu detinjstvo, i pored najboljih želja, obično napuštaju srednju školu. Ostaju trudne još kao tinejdžerke. Potom se muče da same izdržavaju svoju porodicu dok ubrzo i njihova deca ne krenu istom stranputicom.

Međutim, Kevunin život je neočekivano poprimio drukčiji tok. Malo pre nego što je pošla u drugi razred srednje škole, a nekoliko nedelja nakon što je prvi put uhapšena zbog raspravljanja s policajcem, njena majka je tražila da razgovaraju. Kevuna je znala da je situacija ozbiljna kad je videla i svoju prabaku, jedinog člana porodice kog je iskreno uvažavala. Njih dve su sele naspram Kevune, a onda je njena majka izgovorila jednu od onih rečenica koja roditeljima najteže pada: „Ne želim da završiš kao i ja.“ Satima su razgovarale, i o prošlosti i o budućnosti, iskopavajući i neke davno zakopane tajne. Kevunina mama je rekla da joj je poznat put kojim je njena kćerka pošla: i nju su kao tinejdžerku izbacili iz škole; i nju su uhapsili zato što se raspravljala s policajcem. Ali sledeće poglavlje Kevuninog života, kazala joj je majka, može biti drukčije. Kevuna ne mora da ostane trudna kao i njena majka. Ona može da se upiše na koledž, što njenoj majci nije pošlo za rukom. A može se ostvariti i u nekoj profesiji, što takođe njenoj majci nije pošlo za rukom.

Kevunina majka je preplakala gotovo čitav razgovor, ali Kevuna ni suzu nije pustila. Samo je slušala. Nije bila sigurna šta da misli. Nije bila sigurna ni da li može, a ni da li želi, da se menja. Ipak, već na početku školske godine počela je da obraća više pažnje na ono što se radi na času. U prvom razredu družila se s opasnom decom, s

devojkicama iz bandi i dečacima koji se drogiraju, i zajedno s njima bežala je iz škole. Sad je raskinula ta prijateljstva i počela je da se osamljuje, da radi domaće zadatke i da razmišljala o budućnosti. Na kraju prvog razreda njen prosek je bio jadnih 1,8. Na polugodištu drugog razreda podigla ga je na 3,4.

A onda ju je u februaru nastavnik engleskog ohrabrio da se prijavi na intenzivan trogodišnji program pripreme za koledž, koji su nedavno uveli u njihovoj školi. Kevuna ga je poslušala i primili su je, zahvaljujući čemu je još marljivije prionula na učenje. Kad sam je upoznao, bila je na polovini trećeg razreda. Njen prosek je dostigao 4,2 i razmišljala je samo o tome na koje koledže da se prijavi.

I šta se zapravo desilo? Da ste Kevunu upoznali prvog dana njenog drugog razreda, verovatno vam niko ne bi zamerio što verujete da ona ni u ludilu neće uspeti u životu. Njena sudbina je u tom trenutku delovala zapečaćeno. Ali nešto se promenilo. Da li je zaista bio dovoljan samo jedan otrežnjujući razgovor s majkom? Je li to sve? Ili je posredi pozitivan uticaj njene prabake? Ili angažovanje nastavnika engleskog? Ili je duboko u njenom karakteru postojalo nešto što ju je navelo da počne vredno da radi i da grabi ka uspehu i pored svih prepreka na koje je nailazila i grešaka koje je pravila.

Na koji način nas iskustvo iz detinjstva oblikuje baš u ovakve ljude kakvi postajemo? Ovo je važna ljudska nepoznanica, tema bezbrojnih romana, biografija i memoara; predmet nekoliko vekova dugih filozofskih i psiholoških

rasprava. Taj proces – iskustvo odrastanja – na trenutak se možda čini predvidljivim, pa čak i mehaničkim, ali na trenutke postaje proizvoljan i ćudljiv; svi smo upoznali zrele muškarce i žene koji ne uspevaju da umaknu sudbini što im je još u detinjstvu predodređena, ali i ljude koji su nekakvim čudom prevazišli surov početak.

Dokora, međutim, naučnici nisu ozbiljno koristili svoja oruđa da ogule slojeve misterije o detinjstvu, da pomoću eksperimenata i analize utvrde kako iskustvo iz prvih godina našeg života utiče na ono što nam se događa u odraslom dobu. Zahvaljujući trudu novih generacija naučnika i to se menja. Iza njihovog rada stoji jednostavna mada napredna pretpostavka: ove su nedoumice ostajale nerešive zato što smo odgovore tražili na pogrešnim mestima. Ako želimo da poboljšamo budućnost sve dece, a posebno one siromašne, moramo se okrenuti detinjstvu na nov način, moramo postaviti elementarna pitanja o tome kako roditelji utiču na svoju decu; kako se kod ljudi razvijaju sposobnosti; kako se obrazuje karakter.

Ova knjiga je suštinski posvećena jednom ambicioznom i dalekovidom naporu da se reše neke od najstarijih životnih tajni: Ko uspeva a ko gubi? Zbog čega neka deca cvetaju a druga skreću s puta? I šta svako od nas može preduzeti da pomogne konkretnom detu – ili čitavoj generaciji dece – da izbegne neuspeh i krene putem uspeha.